

Editorial

Από τα τέλη του 19ου αιώνα, οπότε το δικαίωμα ψήφου άρχισε να τείνει προς την καθολικότητα, η έννοια της πολιτικής αντιπροσώπευσης παραμένει σταθερά συνυφασμένη με τη διαμόρφωση και την εξέλιξη του κομματικού φαινομένου. Αποστολή των πολιτικών κομμάτων δεν είναι άλλη από την εκπροσώπηση των αντικρουόμενων συμφερόντων και των ποικίλων αξιών και ιδεών που υπάρχουν σε μια πολιτική κοινότητα. Όπως προσφυώς έχει επισημάνει ο Η. Kelsen, ο πολυκομματισμός, ως συστατικό στοιχείο κάθε φιλελεύθερης δημοκρατίας, βρίσκει το θρησκευτικό σύστοιχό του στην έννοια του πολυθεϊσμού, ενώ, αντιστρόφως, η πίστη σε μια μοναδική αλήθεια –πολιτική, οικονομική ή ιδεολογική– αποτελεί γνώρισμα του αυταρχισμού και, με θρησκευτικούς όρους, του μονοθεϊσμού. Στην εποχή μας, που σημαδεύεται από την πρωτοκαθεδρία της οικονομίας απέναντι στην πολιτική, το νεοφιλελεύθερο υπόδειγμα δείχνει να επικαθορίζει όλο και περισσότερο το μοντέλο διακυβέρνησης σε διεθνές επίπεδο και, συνεπώς, αφήνει όλο και μικρότερο χώρο στην πολιτική αντιπαράθεση. Τα ιερά και τα όσια της επικρατούσας πολιτικής θρησκείας βρίσκουν την απεικόνισή τους στις έννοιες της οικονομικής ελευθερίας, της ανταγωνιστικότητας και, προπάντων, του κέρδους, στοιχείο δε της λατρείας -τουλάχιστον στην Ευρώπη- αποτελεί και η θυσία του μεταπολεμικού κοινωνικού κεκτημένου.

Η συρρίκνωση του πεδίου της πολιτικής σύγκρουσης είναι επόμενο να επηρεάζει άμεσα την εξέλιξη των κομματικών συστημάτων. Τα πολιτικά κόμματα μπορεί μεν να εξακολουθούν να χαράσσουν εναλλακτικές πολιτικές, στην πράξη, όμως, πολύ δύσκολα κατορθώνουν να εφαρμόσουν προγράμματα που δεν είναι συμβατά με τις θεμελιώδεις αρχές της κυρίαρχης οικονομικής ορθοδοξίας. Έτσι, ακόμη και μια σοσιαλδημοκρατικής έμπνευσης εξαγγελία για την αύξηση της φορολογίας των επιχειρήσεων, ούτως ώστε να αναδιανεμηθεί ο πλούτος και να ανακουφισθούν οι ασθενέστεροι, θα συναντήσει τα όριά της σε μια σειρά θεσμοθετημένων και άτυπων διεθνών οικονομικών καταναγκασμών και, ως εκ τούτου, θα οδηγηθεί πιθανότατα σε ριζική αναθεώρηση ή και ματαίωση. Στη σύγχρονη εποχή των οικονομικών και πολιτικών μονοδρόμων, ο πλουραλισμός φαίνεται να διατηρεί μόνο την ονομαστική του αξία, οι κομματικές ταυτίσεις διαρκώς υποχωρούν και το επίδικο των εκλογικών αναμετρήσεων δείχνει πλέον να αφορά όλο και λιγότερους. Υπό αυτούς τους όρους, η κομματική αντιπαράθεση απομακρύνεται από τα πεδία της πολιτικής και της ιδεολογίας, προκειμένου να επικεντρωθεί σε ένα είδος προσωποπαγούς σύγκρισης του ήθους και του χαρίσματος των αντίπαλων ηγετών.

Στην παραπάνω μεταδημοκρατική συνθήκη, η εσωτερική δομή και η λειτουργία των πολιτικών κομμάτων δεν θα μπορούσαν προφανώς να διατηρήσουν αναλλοίωτα τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά τους. Η υποβάθμιση της σημασίας του προγραμματικού λόγου οδηγεί στην αποδυνάμωση των κομματικών οργάνων και στην ενίσχυση της προβολής του προσώπου του επικεφαλής, η οποία, μάλιστα, ανατίθεται σε επαγγελματίες της επικοινωνίας. Η υποχώρηση της συλλογικότητας επιφέρει την ανάδειξη όλο και περισσότερων αρχηγικών κομμάτων, τα οποία επιχειρούν -με κυμαινόμενα ποσοστά επιτυχίας και σταθερότητας- να οικοδομήσουν δεσμούς αδιαμεσολάβητης πίστης ανάμεσα στον ηγέτη και τους πολίτες. Γοητευτικοί πρωταγωνιστές εμφανίζονται με μεγάλη συχνότητα στην πολιτική σκηνή, θαμπώνουν γρήγορα το κοινό τους με τη βοήθεια των μέσων ενημέρωσης, συνάπτουν εφήμερες σχέσεις μαζί του και αποχωρούν αθόρυβα, όταν ξεθωριάσει η λάμψη τους. Δεν είναι, συνεπώς, παράδοξο ότι η επονομαζόμενη «δημοκρατία του ακροατηρίου» συνδυάζεται με τον διαρκώς διογκούμενο κατακερματισμό του κομματικού συστήματος, το οποίο εμφανίζει πλέον μια ιδιαίτερα σύνθετη και μεταβλητή γεωμετρία. Η κρίση της πολιτικής αντιπροσώπευσης επιτείνεται διαρκώς μπροστά και στα ατέρμονα κύματα παλαιών κομμάτων «υπό διάλυση» και νέων κομμάτων «υπό διαμόρφωση».

Έχοντας να αντιμετωπίσουν μια τόσο ασταθή πραγματικότητα, οι κοινωνικές επιστήμες συχνά εργαλειοποιούνται και κινδυνεύουν να αφομοιωθούν από το κυρίαρχο πολιτικό *marketing*. Για να διασώσουν την αυτονομία και την αξιοπιστία τους, είναι αναγκασμένες να ανανεώνουν συνεχώς τα μεθοδολογικά τους εργαλεία, προκειμένου όχι μόνο να αποτυπώνουν με σχετική ακρίβεια και να αναλύουν με το απαιτούμενο κριτικό πνεύμα τα σύνθετα κοινωνικο-πολιτικά φαινόμενα, αλλά και να είναι σε θέση να προβλέψουν -έστω και κατά προσέγγιση- τις εξελίξεις.

Ο Παναγιώτης Κουστένης, μελετώντας τα υπό διαμόρφωση νέα πολιτικά κόμματα, εξετάζει τη δυνατότητα των δημοσκοπήσεων να προβλέψουν τις τάσεις όχι του υπαρκτού, αλλά ενός δυνητικού κομματικού συστήματος. Πρόκειται για ένα σύνθετο μεθοδολογικό ζήτημα, το οποίο προσιδιάζει σε εξίσωση με απροσδιόριστο αριθμό αγνώστων. Όπως εξηγεί ο συγγραφέας, η πραγματική εκλογική απήχηση των υπό διαμόρφωση νέων κομμάτων θα μπορούσε να διερευνηθεί αν αυτά συμπεριλαμβάνονταν στη μέτρηση της πρόθεσης ψήφου, δεδομένου ότι η «πιο χαλαρή» εκτίμηση της δυνητικής εκλογικής τους επιρροής δεν διαθέτει παρόμοια αξιοπιστία. Είναι, όμως, μεθοδολογικά ορθό να συμπεριλάβει μια εταιρεία δημοσκοπήσεων στην πρόθεση ψήφου ένα υπό διαμόρφωση νέο κόμμα; Κατά την άποψη του Κουστένη, η απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα δεν μπορεί να είναι

μονοσήμαντη, καθώς εξαρτάται από τα ιδιαίτερα θεσμικά συμφραζόμενα κάθε κοινοτικού συστήματος. Ενώ, σε προεδρικά ή ημι-προεδρικά πολιτεύματα, όπου η ψήφος είναι περισσότερο προσωπική, οι υποψηφιότητες διαφόρων προσωπικοτήτων συμπεριλαμβάνονται στην πρόθεση ψήφου πριν από την επίσημη ανακοίνωσή τους, στην περίπτωση της Ελλάδας κάτι τέτοιο μοιάζει περισσότερο επισφαλές για κόμματα που δεν έχουν ακόμη ιδρυθεί επισήμως. Μολονότι η προσωπική εμβέλεια των ηγετών τους διασφαλίζει κάποια ορατότητα, η συμπερίληψη στην πρόθεση ψήφου δεν παύει να είναι παρακινδυνευμένη για όσο διάστημα παραμένουν άγνωστοι παράγοντες, αφενός, το πολιτικό προσωπικό και, αφετέρου, οι προγραμματικές θέσεις αυτών των κομμάτων.

Ο Χρήστος Ράμμος πραγματεύεται τις μορφές, τις μεταμορφώσεις και τις σύγχρονες προκλήσεις των αντιπροσωπευτικών θεσμών, παρουσιάζοντας το τελευταίο βιβλίο του Χ. Κουρουνδή, που έχει τίτλο «Μεγάλες αφηγήσεις και σταθμοί της αντιπροσώπευσης. Θεωρητικές προσεγγίσεις και θεσμικές πρακτικές» (ως προς το βιβλίο αυτό, βλ. και το [Editorial της 2.5.2025](#)). Καταρχάς, ο Αντιπρόεδρος του ΣτΕ ε.τ. εξαιρεί την ιδεολογικά προοδευτική προσέγγιση του θεσμού της αντιπροσώπευσης από τον συγγραφέα, καθώς, όπως επισημαίνει, μια δήθεν ουδέτερη μελέτη θα υπέκρυπτε μια άκριτη αποδοχή της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων. Στη συνέχεια, ο Ράμμος εστιάζει, μεταξύ άλλων, σε μια από τις κλασικές θεωρητικές συζητήσεις γύρω από τη σχέση του κοινοτικού συστήματος με την αντιπροσώπευση, η οποία διεξήχθη, την περίοδο του γερμανικού μεσοπολέμου, ανάμεσα στον δημοκράτη Η. Kelsen, που ήταν υπέρμαχος του ρόλου των κομμάτων, και τον αυταρχικό C. Schmitt, που υποστήριζε ότι τα πολιτικά κόμματα διασπών τη γενική βούληση του έθνους. Περαιτέρω, ο πρώην Πρόεδρος της Αρχής Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών διερευνά τον θεσμό της συνταγματικής δικαιοσύνης και υποστηρίζει, συμφωνώντας με τον Χ. Κουρουνδή, ότι η τάση ενίσχυσης του θεσμικού ρόλου των δικαστών στις μέρες μας προκρίνει το αριστοκρατικό σε βάρος του δημοκρατικού στοιχείου των αντιπροσωπευτικών πολιτευμάτων. Αναδεικνύει δε, ως ένα από τα ελληνικά συμπτώματα αυτής της τάσης, την πρόσφατη υιοθέτηση του μοντέλου της μαχόμενης δημοκρατίας από τον Άρειο Πάγο, παρ' ότι ο συνταγματικός νομοθέτης είχε σκόπιμα αποφασίσει, τόσο το 1975 όσο και στο πλαίσιο της τελευταίας αναθεώρησης, να μη θεσμοθετήσει διαδικασία απαγόρευσης κομμάτων. Συναφώς, ο Ράμμος καταλήγει, επισημαίνοντας ότι η σύγχρονη κρίση της πολιτικής αντιπροσώπευσης συνδέεται και με το γεγονός της λήψης αποφάσεων θεμελιώδους σημασίας, ιδίως στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από όργανα που δεν διαθέτουν δημοκρατική νομιμοποίηση.